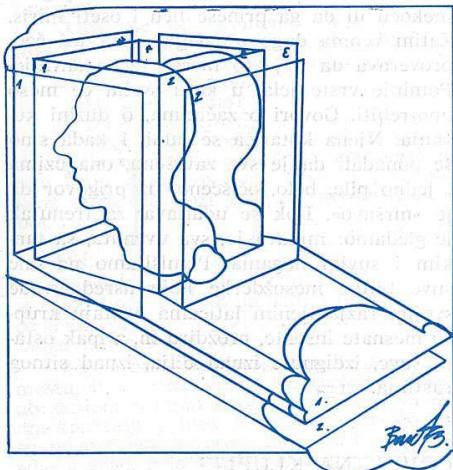

dušan belča

POVRATAK U ZAVIČAJNI PREDEO

Najveće iskušenje za stvaraoca je povratak u zavičajni predeo, povratak posle mnogo godina odsustvovanja, lutanja po svetu, po samom sebi, jer taj povratak može poraziti, doneti neprijatno iznenadenje, otuditi čoveka samog od sebe. Putujući svetom menjali smo se, pretvarali iz bića u biće, ali nismo to očekivali od svog zavičaja, od ljudi koji u njemu žive, od drveća koje se osušilo ili nestalo, od kuća koje su se smanjile i iskrivile, umrle pomalo, da ne govorim o izvorima kojih više nema, koji su zatrpani ili zagađeni. Mislili smo da će nas sve to čekati onakvo kakvo smo ostavili. Povratak u zavičaj je veliko iskušenje i preporučujem vam da to nikada ne činite, iako vam ono, možda, može biti novi impuls za stvaranje ili novo saznanje o štini sveta. Da li treba ponovo lutati ivicom ravnice, sredinom močvara ili proređenih šuma, pešačiti železničkim nasipom između divizima koje cvetaju na suncu kao velike žute sveće, razgovarati sa starim ljudima u senci dudova na kojima smo se nekada ljuljali, iz čijih smo debala vadili mlađe smrdljive pupavce, najzad, da li treba ići na groblja kojima smo kao deca lutali i jurili za gundeljima ili čučati na tanu rodne kuće (koja je sada tuđa) u prashi, u smradu među paucima. Da li se uopšte ikada treba vratiti ili učiniti nešto drugo, nešto što ja već godinama uporno činim.

Kada god se vratim u svoja sela (a ja sam odrastao u više sela) pešice obilazim groblja, lutajući među grobovima, tragajući i pokušavajući da pronađem nekog dragog među skoro umrlim, ali i prepoznavajući stare, dobro poznate spomenike i humke u kojima su sahranjeni ljudi koje sam

znao, koje sam pozdravljao i slušao kako govore, pevaju ili smeju se. Gledam u te grobove koji se gube i ruše u travu, tonu u zemlju i da li sam se uverio da sam ja još živ.

Zar nisu seoska groblja više nego išta potvrda života i to u svojoj bedi, tuzi i sramoti zbog nemarnosti kojoj su prepunjena. Gradska groblja mogu da budu uređena, okopana, zasađena plemenitim šibljem i ruzama, iskićena belim kamenovima, ogradje na kovanim gvožđem — veličanstvena, ali hladna bezmirisna, dok razvaljena, pusta i prepunjena stoci i vremenu, travi najviše, seoska groblja miruju na seno, na ivansko cveće, na jabuke koje se suše i trunu u travi, puna ptica, puna plemenitih duša koja neprekidno trepere u vazduhu. Na gradskim grobljima srećemo starice u crnini, a na grobljima mojih selâ decu, guske i ove, koji lutaju zbnjeni, malo rasejani, udareni suncem i svetlošću.

Groblja koja redovno posećujem i na koja mislim kada pišem, u potpunosti su različita jedno od drugog kao da nisu sva na desetak kilometara jedno od drugog i za pet sati ja ih sva obiđem, čak i posedim pomalo na svakom od njih.

Kada se iz voza siđe i podje uz lesnu zaravan što se diže nad ravnicom, u lepoj visokoj travi skrireno je groblje iz jednog romana, groblje koje je, u stvari, veliki mirišljavi višnjik u kome su sahranjeni ljudi pod koviljem i senom što miriše na metvicu, na žalfiju. Tu pasu neki put krave, a gugutke se čuju iz krošnji kalemljenih bagremova na ulazu. Volim da predem preko tog malog prostora i da stanem na ivicu lesne zaravni, tamo gde se groblje kruni prema ravničari sa kostima i drvenim krstačama i spušta prema livadi, prema plavim šumama u daljini, prema rečima dalekom svetu — svemu što mogu da izmislim u trenutku. Prednost zamišljanja predela nad istinskim predelom je u nežnim prelazima između tonova, zapravo u jednoj toniranosti slike — umekšanosti pejzaža.

Do onog drugog groblja, većeg i bolje održavanog, obično se posle spustim jednom strmom stazom, kao pokretom ruke da je upisano u vazduhu (ili, možda, preko pašnjaka), preko reke, kroz šume i prodem kroz njegov uredeni deo, da bih ušao u gusto šibljje bagrema i zove, gde sam skrio najstarije groblje ovoga kraja, gde se može skloniti čovek i izgubiti ne samo u prostoru, već nestati i u vremenu, otići nazad u vekove. Ali tu i nema grobova, a u zemlji možda više nema ni tragova o sahranjenima, već samo oborenno među žbunjem, naprslj, izjedeno kišama, lišajevima i mahovinom, leži kamenje na kome se valjda još mogu naći napisana imena, reči, godine, ali kao da ih nije pisao čovek već nepogode, noći, neki nepoznati duhovi. A ja, zapravo, nikada i nisam pokušavao da čitam što piše na tim kamenovima, niti sam znao da li se uopšte tu ima šta i čitati, tražio sam uvek samo na jednom kamenju koji je stajao uspravno, malo iskošen, više zadržan debelim granama divlje ruže no zemljom u koju je ukopan, tražio sam na njemu uvek istu reč: АББА. Da li je to sahranjena devojka i kako je ona umrla, da li su je ubili, da li se obesila daleko u šumi (kada su ovde bile stare hrastove šume), da li su je napali vuci na putu, u snegu, da li je odlutala u svet pa su je doneli mrtvu, ne znajući kako je umrla. Tako sastavljam desetine legendi, kao što to čini vreme, možda, sporiće nego ja, ali zato one duže i traju. Moje legende nestaju u trenutku, brišu se čak ih i ja sam zaboravljam. Za mene je to samo igra imaginacije, duhovni život, dok legende koje stvara vreme i ljudi utiskuju se duboko i traju decenijama, kao ovo kamenje koje budi u meni sujevnu krv predaka.

No jedno stvarnije, jedino stvarno groblje koje postoji za mene, to je ono kroz čiju srušenu kapiju ispod velikih dudova ulazim i pored stare crkve, male kitnjaste bogomolje, odlazim do grobova što leže pod velikim kamenim zidom, pod stenom pokrivenom mahovinom sa koje kapljave voda. Pri dnu je uklesan izvor iz kojeg se vi-

še ne pije voda, jer u njemu žive daždevnjaci. Tu u nežnoj, niskoj, svetlozelenoj travi boravi četvoro pokojnika, možda još više, ali se njihovi grobovi ne vide, da li zbog njihove preskomornosti ili ništavnosti. Tu su četiri skromna groba; trojice nekadašnjih igumanova i jedne iskušenice što je skoro umrla sva bela, albinska, ne kao kaluderica već kao vila. Odveo je bog sebi, pričaju mi. Manastir je nekada bio muški, sada u njemu žive i čuvaju ga četiri kaluderice i jedna igumanija što kao u poslovici putuje svetom, dok joj manastir čuva strah nevinih devojaka i tri snažna bela psa vezana debelim lancima u uglovima dvorišta. Eto privilegovanog mesta na kojem može da se živi ili mogu samo izabrani biti sahranjeni. A volim da stojim tu i gledam u grobove ne misleći ni na šta, kao da sam nem, izgubljen, oduzet. Znajući da iskušenice vire odnekud, kroz zavesu iz svojih soba i smeše se, srećne što se nešto događa, imam pomalo tremu i gubim se još više. Kada dođem tu, mora da bude podne ili popodne, rano popodne i leto, pre svega, i tada je sve mirno i nema vetra i nema ptica. Sve stoji kao tajna, kao miris legende, kao nepoznato uzbuđenje. To je jedino od svih groblja koje se ne menja, koje se gotovo nikada ne menja, jer tu više nikog ne sahranjuju niti će iko tu biti sahranjen, manastir će pretvoriti u galeriju, kaluderice će otici na selo i uđaće se za mladiće čije su devojke pobegle u grad ili će otici na rad u daleki svet. Ja ću ipak tu dolaziti, čak i onda kada više ne budem mogao da pešačim daleko i znam, biće sve isto, i možda ću svojom upornošću zaslužiti i ja jedno mesto pod stenom, malo udesno od izvora, u hladu vrbe koju sam nedavno uz pristanak mlađih iskušenica zasadio.

Pokušavam tako da prodrem u sopstvenu budućnost, ne bih li omogućio sebi u sadašnjosti mirne dane i sredene misli. Da li je to ostvarivo?

Ali četvrti groblje, ali četvrti groblje što je smešteno između svih mojih sela, na malom ostrvu do kojeg se može kroz plitku slatinu doći pešice ili kolima, zapravo je jedan mali brežuljak nad kojim večito kruže grabljevice i dim se lako diže u nebo, jedino je groblje koje ne posećujem već gledam sa obale reke. Tu nisu sahranjeni ljudi, možda samo poneki čovek koji je nestao u nemirnim noćima ili skitnica kojeg su ubili lovočuvari ili palikuća kojeg su rastrgli kerovi, već konji i psi, sve one naše životinje koje su mrtve. Cigani jutrom rano odnosili na svojim kolima i bacali na gomilu da trunu, da plode zemlju, zaludnu zemlju. Nalazim sebe tu na obali reke i opet se sećam onih dragih bića: konja koje su imali moji stričevi i lovačkih pasa sroga ujaka Antonija. O, sećam se i svog velikog psa Lorda, najopasnije zveri u kraju, male legende, kojeg su se plasili svi ljudi svi psi i sve palikuće i lo波ovi koji su preko naših bašta bežali u močvaru da se sakriju i sklone svoj plen sa pohoda po selu. I, vidim, tu gde nikada ne odlazim ima sahranjeno najviše onih koje sam voleo, koji su mene voleli.

I osećam da bi bilo lepo vratiti se u svoj zavičajni predeo, ali deo po deo ja sam ga izmislio u daljini i zato mu se ne mogu vratiti. Veština pisanja i veština zamišljanja moćnije su od realnosti, moćnije čak i on mog zavičajnog predela kojem pridadam svim srcem, jer razorile su njegovu lepotu usavršavanjem, svim onim čime sam ja htio da ga ovenčam.